

Med a mlieko. O dôstojnosti latinského jazyka (Prvá časť)

Lucia Laudoni

22. septembra 2021 ✚ Kultúra

Lingua instar gladii. Nie pierko nám tróni v ústach, ale meč. Ako ho používame? Zabíjame ním zlo alebo dávame láske smrteľnú ranu?

Keď sa kruh eucharistického Chleba dotýka našich úst a jazyka, má silu pečate. Počas svätého prijímania sa ústa komunikanta menia na chrám a podnebie sa stáva oblúkom gotickej katedrály. Sval jazyka, stred a centrum úst, je mystickým oltárom, trónom Baránka a slová vzácnymi rúchami, ktoré oltár zahaľujú a zároveň odhaľujú to podstatné.

Donum verbi, dar slova, moderný človek limituje na akt komunikácie *cum proximis* bez toho, aby si uvedomil, že najprv treba komunikovať s vlastnou dušou.

Kto spálil most medzi kognitívnym ja a kalichom duše naplneným Božím obrazom, ten nedokáže komunikovať ani so svetom, ktorý obopína hlavu raz ako železná obruč a inokedy ako kráľovská koruna. Svet je Božím zásnubným prsteňom, ktorý diabol mení na putá.

Ďalšou funkciou slova je stretnutie. Rumunčina zaujímavo fixuje latinské *conventus*, čiže stretnutie, priamo v pomenovaní ľudského slova, *cuvânt*. Pre ilustráciu, slovo „Pána“ sa v rumunčine povie *cuvântul lui Dumnezeu* a táto etymológia správne podčiarkuje, že slovo (v latinčine *verbum*, po rumunsky *cuvânt*, derivát od *conventus*) má v sebe náboj stretnutia, náboj, ktorý presahuje strohé odovzdanie informácie. Slovo sa u Boha stalo telom a ľudské slovo sa preto mohlo stať objatím.

Slová pršia na našu hlavu celý život, tie latinské sú však živou vodou.

Zdroj: pxfuel.com

Slová sú tehly, z ktorých budujeme dom modlitby. Maltou medzi nimi je pokora. Ak nám chýba správna vnútorná dispozícia a posväcujúca milosť, tehličky slov nemá čo držať pokope a dom sa rozpadne.

Cirkev Západu a rovnako Východu (veď dnešné Rumunsko, Moldavsko, ba aj stará Ilýria či Dalmácia boli a sú *cunae* východnej latinity) budovala dom modlitby z latinských tehál.

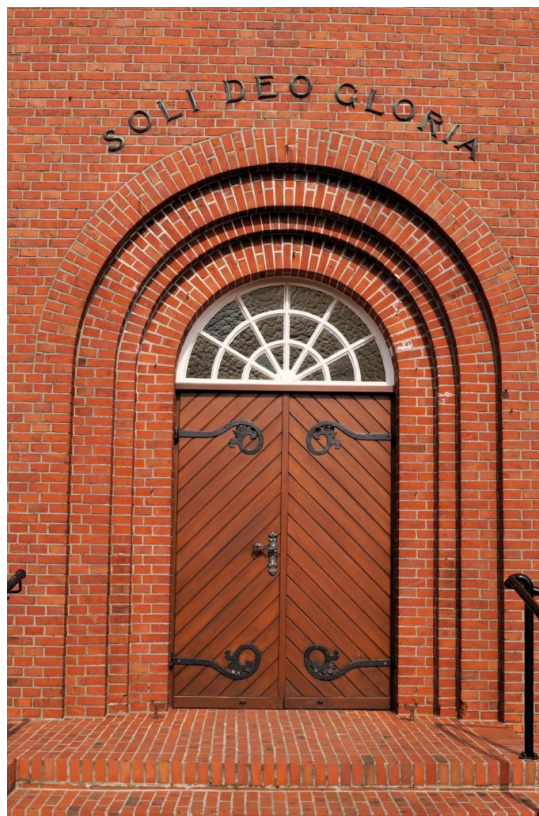
Latinčina je oveľa viac než jazyk. Je to svieca ukrytá do slov, ktorá emituje svetlo, no dokáže aj podpáliť všetko, čo je z prázdnej a suchej slamy.

Kyslý dážď predsudkov hasí latinskú sviecu, ktorú po stáročia chráni dáždňík kresťanskej viery. Pod tento dáždňík sa utiekame aj my, aby sme pomocou našich esejistických reflexií o dôstojnosti a kráse latinského jazyka pomohli zotrieť prach nevedomosti z truhlice *patrum nostrorum*.

Čo má latinčina spoločné s vínom a s počítačom? Môže latinské slovo liečiť a je *sermo Latinus* skutočne mŕtvy?

Admoveo mentem ad Latinam. Do úvahy treba vziať fakt, že latinčina je univalentná, ale nové moderné jazyky sú polyvalentné. Čo to znamená? *Latina* dokáže pomocou vlastnej gramatickej štruktúry transmittovať iba pravdu, vďaka čomu je spolu s ostatnými klasickými jazykmi ideálnou formou pre teologické cestu. Prejavuje sa to napríklad tým, že v latinskej reči neexistuje univerzálny *modus exprimendi* súhlasu a nesúhlasu. Koncept *sic et non* pochádza až zo stredoveku od Abélarda. V klasickom (a v patristickom) jazyku nie je možné vyjadriť áno a nie jedným jediným slovom (*ita vero* doslovne znamená „tak pravda“, nie je to ekvivalent slovenského áno). Na vyjadrenie dokonalého súhlasu v latinčine potrebujeme sloveso a kontext príslušnej syntaxe. Je extrémne ťažké klamať v jazyku, ktorý nemá všeobecne aplikovateľné slovo na vyjadrenie (ne)súhlasu. Je to úžasná páka proti falošným odpovediam, ktoré si (ne)vystačia s diplomatickým pokývaním hlavou. Univalentná presnosť patrí k aspektom, ktoré latinský jazyk robia neobyčajne lucidným.

Latinský jazyk je lupa, ktorá zväčšuje to, čo máme napísané v srdci. Bez lupy liturgického jazyka by sme mikropísmeň v našej duši neprečítali. Ani najlepšia lupa nám však nepomôže, keď pred sebou nemáme ten správny text. Správny text znamená správnu a pokornú dispozíciu srdca.

Ostium sapientiae, brána múdrosti, stále stojí. Je smutné, že kľúče k nej zahadzujeme dobrovoľne.

Zdroj: pxhere.com

Latinčina sa ďalej podobá kokosovému orechu s veľmi tvrdou škrupinou rigidných gramatických pravidiel, po rozlúsknutí obalu sa však môžeme opojiť lahodným mliekom. Reformátor benediktínskeho mníšstva, *penna ignifera*, ohnivé brko mariánskej poézie svätý Bernard z Clairvaux mal víziu Bohorodičky, ako ovlažuje mníchove ústa svätým mliekom. *Lactatio sancti Bernardi* a včelí med na perách prvohierarchu Ambróza majú spoločného menovateľa, *dulcitus lingua*.

Sladkosť reči pramení z obsahu, a ten zasa vyviera zo žriedla pravej viery. Nesmieme však zabúdať, že *fons fidei* zásobujú vody z latinského akvaduktu. Živé obrazy materského mlieka a medonosných včiel nemožno oddeliť od výrazových prostriedkov klasickej latinskej poézie, ktorá bola ako pre Bernarda, tak aj pre Ambróza, každodenným dúškom vína.

Vlastnosti vína sú esenciou latinského jazyka bližšie, než si myslíme. Víno nemá nohy a ruky, a predsa sa hýbe, pretože v ňom prebiehajú živé fyzikálno-chemické procesy. Luxusné víno nezomiera, dozrieva. Jeho chuť vekom nestarne, ale naopak mladne. Víno sa vyznačuje trvácnosťou a stálosťou. Emituje pocit tepla a každý someliér vie, že víno má svoju harmóniu. Červen v kalichu supernaturálne súvisí s červenou farbou ľudskej krvi. Pán Ježiš použil práve matériu vína, aby sa *in suprema veritate* stala Jeho krvou.

Moderný človek simplifikuje zázrak života, keď v ňom vidí iba pohyb a s ním spojenú reťaz patologických zmien. Z tohto pohľadu sa latinčina skutočne javí mŕtva, pretože jej gramatická podoba nepodlieha deštrukcii a zmene. *Estne verum?* Ani pokojná hladina jazera sa *primo intuitu* nehýbe a zdá sa mŕtva (kým do vody nehodíme kameň), a predsa pod ňou pulzuje život.

Lingua Latina vekom mladne, čím sa podobá vzácnemu vínu. Stálosť, *perpetuitas*, *assiduitas* latinského jazyka si mnohí zamieňajú so smrťou. To, čo zomiera, však podľa zákonov prírody spravidla musí zostarnúť (alebo nejakým spôsobom vyčerpať svoj vitálny potenciál *ante mortem*). V prípade lingvistického dedičstva starého Latia sa o vnútornom vyčerpaní nedá hovoriť. *Corpus verborum* latinského jazyka predsa aj dnes obohacujú neologizmy spojené s kultúrno-technologickou realitou človeka 21. storočia (*initium* webovej adresy je *tela totius terrae* na mieste anglického *world wide web* a, povedzme, futbal sa povie *pediludium*, „nohohra“).

Vo svete počítačov kraľujú mikroprocesory a vývoj smeruje k efektívnemu uchovávaní čo najväčšieho objemu dát na čo najmenšej ploche. Pokiaľ by Tesla či Edison vstali z hrobu, teleportujúc sa do nášho časopriestoru, možno by taký USB kľúčik považovali za zázrak. Aký je maličký a koľko sa do neho zmestí! Čo ak je latinský jazyk Božím filologickým USB kľúčom s neobmedzenou kapacitou dát?

Rétorika v predstavách francúzskeho barokového umelca Laurenta de La Hyre.

Zdroj: commons.wikimedia.org

Latinskí rétori vyznávali zásadu *multa paucis*, množstvo (podstaty) v mále (slov). Znamená to snáď, žeby práve rečníci boli skúpi na slová? Kdeže! *Multa paucis* predstavuje schopnosť latinskej syntaxe vyjadriť kvintesenciu, totiž vnútornú ideu vecí a javov pomocou štatisticky menšieho počtu slov. Je to ako namieriť jedinou šípku priamo do cieľa.

Ako sa to prejavuje? Každý, kto sa trochu obtrel o medový plást latinskej gramatiky, vie, že preklad absolútneho ablatívu niekedy poriadne povykrúca mozgové závitky. Absolútny ablatív *Constantino regnante* sa dá preložiť spojením „za vlády Konštantína“, „keď panoval Konštantín“, „(vtedy), keď Konštantín vládol“. V liturgických textoch sa stretávame s ablatívami *te intercedente* a *te miserante*. Preklad? „Na tvoj príhovor“, „prostredníctvom tvojho príhovoru“, „vďaka tvojmu príhovoru, intercesii“, „tvojím zmilovaním“, „keď sa (ty) zmilúvaš“. Všimli ste si, aký vodopád slov potrebujeme v slovenčine, aby sme vyjadrili aspoň zlomok gramatickej gravitácie latinského absolútneho ablatívu? V latinčine niet inflácie pravdy ani inflácie slov.

V zdanlivo malom mravenisku sa motajú stovky mravcov. Latinský vokabulár prekvapí slovami, ktoré v moderných jazykoch vôbec nemáme a prekladáme ich pomocou opisného spojenia. Sloveso *adaquare*, v deponentnej podobe (*ad*)*aquari*, znamená ísť po vodu (*ad aquam*). Nie napiť sa, ale ísť pohľadať vodu. Je to mikroskopická presnosť vyjadrovania, *subtilitas*. Predstavme si, že Latinovia mali sloveso, ktorým

pomenúvali ešte aj úkon nabrania vody z potoka či rieky!

Po vodu múdrosti sa vyberme do slovníka, ktorý nás poučí, že Rimania rozlišovali tiež medzi vrodenu výrečnosťou, ľudskou schopnosťou hovoriť (*facundia*) a rečníckou brilanciou získanou vzdelaním a praxou (*eloquentia*). Obe formy výrečnosti sú dary, *ad eloquentiam* však človek vstáva ako strom do úrodnej zeme.

Latinský jazyk je pôdou, z ktorej vyrástol strom Európy. Vykľúčime pôdu a korene nebudú mať živiny.

Vrodený dar reči (*facundia*) je neodmysliteľne spätý s používaním ľudového jazyka (*sermo rusticus*), dialekty ktorého sa *gradatim* transformovali do podoby súčasných románskych jazykov. *Eloquentia* cicerónskej latinčiny nikdy nebola jazykom ulice, dokonca ani za vlády antickej rímskej orlice sa nikto nerodil s dokonalou znalosťou tajomstiev a kúziel klasických orátorov. Diglosia medzi spisovnou a ľudovou tvárou latinského jazyka vošla do slovníkov v podobe rozdielu medzi vrodenu a získanou výrečnosťou. Antickí ľudia vari celý život leštili svoj jazyk ako zrkadlo. Kto si na to trúfne dnes?

Ak latinčina naozaj zomrela, kedy mala pohreb? Každý, kto bol vychovávaný v kruhu klasickej kultúry, mohol slobodne nasávať gramatiku už s materským mliekom bez ohľadu na smrtku z orloja dejín. Filozof Michel de Montaigne mal vďaka prolatinskému rodinnému prostrediu túto možnosť ešte v 16. storočí. *Lingua Latina* bola jeho prvým jazykom a médiom na expresiu emócií. Analogické možnosti existujú aj v súčasnosti (spomeňme zahraničné pokusy o výučbu latinčiny v predškolskom veku). Argument, že *Latinam mortuam esse linguam*, pretože nemá rodených hovoriacich, neobstojí a rúca sa ako pyšná Babylonská veža.

Vari môže byť *facundia Latina* zamknutá v hrobe? Pokiaľ je tak, kto stráži kľúče od tohto hrobu, ak nie Hospodin? Boh, ktorý dáva moc zväzovať a rozväzovať, zamknúť a odomknúť? Človek sa môže narodiť so silnou mentálnou predispozíciou na latinský pojmoslovný aparát a v tomto zmysle *donum Latinitatis* objíma intuíciu rodeného hovorcu.

Liturgická latinčina je liekom, ktorý vstrebávame najmä srdcom.

Zdroj: pixabay.com

Dom má veľa izieb a každá z nich má svoju funkciu (v kúpeľni neobedujeme a v obývačke sa nesprchujeme), a predsa nad všetkými bdie spoločná strecha. Aj latinčina je domom plným rôznych izieb: klasická latinčina, cirkevná, neolatinský jazyk, latinčina botanikov, medikov, chemikov, právnikov... Nad všetkým izbami však drží stráž spoločná strecha gramatiky, atmosféry a étosu, ktorý sa nedá popísať, iba cítiť.

Hrobárom kráľovnej jazykov dala do rúk ideologické lopaty veľká Francúzska revolúcia. Tá pripravila pôdu na politickú substitúciu latinčiny (dovtedajšieho tradičného jazyka európskych diplomatov) jazykom Galie. Francúzština je dcérou starorímskeho jazyka, krása dcéry však vychádza zo srdca matky tak, ako lúč svetla vychádza zo slnka. Zhasne slnko a nebudú lúče.

Popredný nemecký latinista Wilfried Stroh dáva otcovskému jazyku Európy atribút nesmrteľnosti, *immortalitas*. Imunitu voči smrti mu podľa Stroha zaistuje séria malých „úmrtí“, *melius, meliorque*, zadriemaní a útlmov latinskej *sapientiae* v kultúrnych dejinách. Zdanlivá smrť porazila smrť s veľkým es.

Tropár sviatku sviatkov Paschy z našej byzantskej liturgie obveseľuje kresťanskú dušu formuláciou *morte mortem calcavit, vicit, conculcans*. Tropár spieva o Kristovi, triumfátorovi nad peklom plným smrti. Na jazykovej úrovni prešla latinčina podobnú cestu. Zaživa rozbila smrť, aby *in signo immortalitatis* oslavovala Krista, jej stvoriteľa, benefaktora, kustóda a darcu.

Sám Bohočlovek Kristus je ohňom zapalujúcim olejovú lampu nášho jazyka. To Ježišov dotyk rozochvieva latinskú strunu, ktorá by bez dotyku zmŕtvychvstalého Pána zostala nemá!

Peter Kwasniewski nazýva liturgickú latinskú reč akustickým ikonostasom a neviditeľnou oltárnou stenou, ktorú spolu s chorálom a tichom (*silentium*) „vidíme ušami“.

K účinkom latinčiny treba okrem teologického pridať aj terapeutický, liečebný. *Remedium* je liek sprostredkujúci (*medium*) uzdravenie pôsobením protijedu (*antidotum*). *Primum omnium* to vedel zástup svätcov (Izidor Sevillecký, Hieronym) a mužov literatúry (renesančná duša Laurentius Valla). Dôstojnosti latinčiny a s ňou spojeným dejinám západoeurópskej edukácie venoval samostatný traktát jezuita polovice 17. storočia Melchior Inchofer.

Existujú paralely medzi latinčinou, architektúrou a hudbou? V pokračovaní článku sa budeme venovať myšlienkam (nielen) vyššie menovaných osobností. Pokúsime sa – v ich spoločnosti – kontemplovať duchovný význam latinských gramatických, filozofických a sémantických tajomstiev.

URL adresa článku: <https://christianitas.sk/med-a-mlieko-o-dostojnosti-latinskeho-jazyka-i-cast/>